

УДК : 338.46:005.591(477)

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ю. О. Кусакова, к. е. н., А. С. Саміло, ДВНЗ «Запорізький національний університет», shevchenko.yulia.1987@gmail.com

У статті досліджуються особливості розробки та побудови механізму стимулювання розвитку сфери послуг в умовах глобалізації. Запропоновано удосконалити зазначений механізм з урахуванням величини індексу розвитку сфери послуг у національній економіці (IDNEs). На відміну від інших зазначений механізм має чітку поелементну структуру, враховує рівень розвитку сфери послуг, спрямовується на активізацію підприємницької діяльності, зростання зайнятості, поживлення попиту населення на послуги, дозволяє контролювати і поліпшувати підтримку розвитку галузей сфери послуг та видів економічної діяльності у національній економіці.

Ключові слова: послуга, сфера послуг, механізм стимулювання, розвиток сфери послуг, знаннєсмі галузі, національна економіка, глобалізація.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації всі сфери економічного життя суспільства зазнають трансформацій. Сфера послуг не є виключенням. Сфера послуг в епоху глобалізації отримала додатковий поштовх для розвитку на світовому рівні. Так, з одного боку, з'явилася ціла низка нових видів економічної діяльності (інформаційні, комунікаційні послуги тощо), а з іншого, – за допомогою цих видів діяльності нового шаблю розвитку досягли традиційні сервісні галузі (освіта, медицина тощо).

Проте, на сучасному етапі у сфері послуг різних країн виникають певні проблеми, пов'язані із нерівномірністю розвитку окремих видів діяльності. Так, в Україні найбільшу частку валової доданої вартості (ВДВ) створюють торговельні послуги, які за своєї природою є розподільчими та штучно завищують вартість продукції. Виробничим послугам, освітнім, медичним, культурним навпаки – не приділяється достатньо уваги з боку держави, хоча саме ці послуги відповідають за якість людського капіталу, покликані покращувати виробничий процес, підвищувати його ефективність.

У зв'язку з цим постає проблема визначення меж державного втручання у розвиток сфери послуг, пошуку необхідних інструментів та механізмів регулювання, що дозволять у майбутньому національній економіці більш ефективно функціонувати та вдосконалюватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера послуг вже довгий час досліджується різними вітчизняними та закордонними вченими. Водночас, аспект регулювання розвитку сфери послуг на національному рівні, розкритий менш ґрунтовно. Зокрема, Є. Сахно та К. Лазовська [1] для кожної галузі сфери послуг виокремили найбільш доцільні методи регулювання. Н. Венгерська на відміну від попередніх згрупувала методи та вдосконалювала політику регулювання розвитком сфери послуг. М. Круглов [2] та О. Чечель [3] намагалися удосконалити сам механізм регулювання, проте сфера послуг не була їхнім об'єктом дослідження.

Таким чином, аналіз останніх досліджень та публікацій, а також виявлені проблеми у розвитку національної сфери послуг продемонстрували доцільність удоскона-

лення механізму стимулювання розвитку саме цієї сфери економіки.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення механізму стимулювання розвитку сфери послуг, удосконалення його ключових елементів з урахуванням впливу глобалізації та його структурне відображення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі глобалізації сфера послуг перетворилася на потужний сектор економіки, який створює близько 70% ВДВ у світі, де зайнято біля 60% населення планети, який залучає більше половини світових інвестицій. Українська сфера послуг за цими показниками майже наближається до світового рівня, проте її масштаб ще не свідчить про якісні перетворення та необхідний розвиток, оскільки через революційні процеси здебільшого спостерігається розширення традиційних, не наукоємних видів сервісної діяльності у національній економіці. З огляду на це вітчизняна сфера послуг потребує виваженого державного втручання та регулювання.

Спираючись на праці Р. Крамченка [4] та Н. Венгерської [5], вважаємо, що державне регулювання розвитку сфери послуг являє собою цілеспрямований та свідомий вплив державних органів управління на сукупність послугових видів економічної діяльності, шляхом застосування комплексу адміністративно-правових, економічних, інформаційних та соціальних заходів, з метою формування національної економіки постіндустріального типу та досягнення нею ознак сталості. Зазначену у визначенні мету можливо досягти лише за допомогою застосування конкретного державного механізму.

Враховуючи ідеї О. Євсєєвої [6], М. Круглова [2] та О. Чечеля [3] під механізмом регулювання розвитку сфери послуг розуміємо організаційно-економічну систему державних інструментів, методів, функцій, за допомогою якої забезпечується функціонування, регулювання, контроль за галузями сфери послуг та видами діяльності, а результатом її застосування має бути досягнення сталості і стійкості розвитку.

Регуляторний механізм розвитку сфери послуг у залежності від стану ділової активності може бути двох типів: стимулю-

вання чи стримування. Стимулюючий тип регуляторного механізму обирається у разі необхідності підтримки господарюючих суб'єктів у період економічного спаду. У цьому випадку державні заходи мають спрямовуватися на активізацію виробництва послуг [7]. Загалом під стимулюючим механізмом слід розуміти організаційно-економічну систему інструментів, методів та функцій, що реалізуються з метою забезпечення стимулювання довготривалого та стабільного розвитку національної сфери послуг. В основу такого механізму має бути покладена чітка та логічна структура взаємопов'язаних елементів. Стимулюючий напрям виявляється доцільним для сфери послуг у період рецесії, оскільки вона вкрай чутливо реагує на коливання ділової активності – більшість її суб'єктів представлена малим та середнім бізнесом, який першим не витримує конкуренції, призупиняє свою діяльність чи уходить у «тінь». Крім того, зазначений тип механізму слід використовувати для тих галузей сфери послуг, які з'єднують між собою сільське господарство та промисловість, що активізує розвиток всієї національної економіки.

Механізм стримування розвитку сфери послуг являє собою систему методів, інструментів та важелів, які покликані обмежувати ділову активність у галузях сфери послуг у період надмірних темпів економічного зростання. Він передбачає згортання державних програм підтримки, скорочення державних видатків, підвищення рівня оподаткування прибутку підприємств сфери послуг, установлення високих процентних ставок за кредитами з метою недопущення надмірної сервісизації економіки. Крім того, цей тип механізму доцільно використовувати, коли сфера послуг починає надмірно зростати «сама в собі», тобто у разі відсутності налагодження взаємозв'язків між секторами національної економіки. У цьому разі ефективним виявляється інструмент підвищення вимог до якості послуг, який виконує сануючу функцію.

Для того, щоб обрати тип механізму регулювання сфери послуг, скористаємося методикою розрахунку загального індексу розвитку сфери послуг у національній економіці (IDNEs) [8]. Розрахунок цього індексу

та його динаміки проведемо для сорока країн з різним ступенем економічного розвитку. Цей аналіз дозволить нам визначити також тип політики, яку слід застосовувати: активну, пасивну чи активно-пасивну. У результаті розрахунків було виділено 7 груп країн: з дуже низьким рівнем розвитку сфери послуг (IDNEs менше 0,040) – Азербайджан, Вірменія; з низьким (від 0,040 до 0,056) – Киргизія, Білорусь, Туреччина, Казахстан, Молдова, Грузія; нижче середнього (від 0,056 до 0,071) – Словаччина, Румунія, Литва, Україна, Сербія, Польща, Чехія, Болгарія, Латвія, Росія, Естонія; середнім (від 0,071 до 0,087) – Угорщина, Словенія, Хорватія, Португалія; вище середнього (від 0,087 до 0,102) – Австрія, Фінляндія, Норвегія, Іспанія, Швеція, Греція, Кіпр, Нідерланди, Бельгія, Данія, Швейцарія; високим (від 0,102 до 0,118) – Ірландія, Італія, Німеччина; найвищим (вище 0,118) – Великобританія, Франція, США.

Отримані значення загального індексу свідчать, що національна сфера послуг в Україні ще не досягає середнього рівня розвитку та відстає від більшості країн ЄС. Тому регуляторним органам слід застосовувати механізм стимулювання розвитку сфери послуг. З іншого боку дії цих органів мають бути комплексними: активними по відношенню до наукомістких та знаннєємних галузей та пасивними – до розподільчих.

Виходячи із визначення механізму стимулювання розвитку сфери послуг представимо його у вигляді взаємопов'язаних елементів. Першим елементом механізму є діагностика рівня розвиненості національної сфери послуг та рівня стимулювання на основі розрахунку IDNEs. Вважаємо, якщо IDNEs менше 0,056, то стимулюючий механізм має бути всеохоплююче активним (такий механізм слід застосовувати країнам з низьким та дуже низьким рівнем розвитку сфери послуг); якщо IDNEs від 0,056 до 0,087, – механізм активно-пасивний (для країн з рівнем розвитку сфери послуг нижче середнього та середнім); якщо IDNEs від 0,087 до 0,102, – механізм стабілізаційний (для країн з рівнем розвитку сфери послуг вище середнього та високим застосовується лише з метою згладжування кризових явищ); якщо IDNEs вище 0,118, то слід переключитися на пасивний механізм стиму-

лювання (для країн з найвищим рівне розвитку сфери послуг). В Україні доцільно, на наш погляд, використовувати активно-пасивний механізм стимулювання. Величина IDNEs України у 0,059 пункти та наявна негативна динаміка протягом останніх восьми років дозволяє зробити висновок про відсутність дієвих й ефективних інструментів стимулювання та вимагає їх перегляду і зміни.

Другим елементом зазначеного механізму є визначення цілей стимулювання розвитку сфери послуг на основі аналізу його особливостей та тенденцій в Україні. На сучасному етапі національна сфера послуг характеризується скороченням ВДВ, зайнятості, експорту послуг, значними диспропорціями у галузевій структурі, високою залежністю від експорту розподільчих послуг. Відповідно цілями даного механізму повинні стати заміна негативної динаміки позитивною у ключових показниках розвитку сфери послуг, диверсифікація галузевої структури даного сектору економіки та зміна пріоритетів в експорті послуг.

Третьою, не менш вагомою складовою механізму стимулювання розвитку сфери послуг є вибір виду політики. Політика стимулювання може бути активна або пасивна. Пасивна політика спрямовується на розвиток і підтримку традиційних галузей та видів економічної діяльності сфери послуг, які сформувалися у країні. Вона не передбачає радикальних змін і застосовує здебільшого непрямі методи регулювання. Доцільно застосовувати у торговельних та транспортних послугах. Активна політика спрямована на розвиток та підтримку інших від традиційних галузей та видів економічної діяльності (для України це інформаційні, консалтингові, інжинірингові послуги тощо, які володіють вищим ступенем знаннєємності), передбачає активне втручання держави у створення сприятливих умов діяльності суб'єктів господарювання. У цьому випадку використовується значна кількість прямих стимулюючих методів. З урахуванням результатів аналізу динаміки IDNEs, а також особливостей національної сфери послуг, вважаємо, що в Україні доцільно використовувати активно-пасивний вид політики.

Проведення будь-якого виду еконо-

мічної політики вимагає наявності організаційного забезпечення. Воно включає правові, інформаційні, фінансові та наукові складові. Правова складова враховує формування системи законодавчих та нормативних актів, розроблення і затвердження стратегії та програм розвитку сфери послуг. Їхніми основними цілями повинні стати: забезпечення населення якісними та доступними послугами, підтримка розвитку ділових та професійних послуг, які сприяють розвитку наукомістких і високотехнологічних промислових галузей та формуванню інноваційної інфраструктури [9]. Крім того, у Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [10] слід було б включити положення, які охоплюють не лише окремі галузі сфери послуг (транспортну, інформаційну, житлово-комунальну, оздоровчу, освітню), а сектор сфери послуг економіки у цілому.

Інформаційна складова передбачає збирання, оброблення, збереження інформаційної бази щодо показників оцінки розвитку сфери послуг, полегшення доступу користувачів до неї. Вважаємо необхідним ви-

світлювати на офіційному сайті Державної служби статистики України базу статистичних даних зі значним ступенем деталізації по сфері послуг. За приклад можна взяти бази даних Євростату чи Світового банку, які дозволяють користувачам охопити широкий масив статистичної інформації та підібрати необхідну за потребою.

Фінансове забезпечення враховує полегшення доступу сервісних підприємств до фінансових та кредитних ресурсів, створення методичного інструментарію, який дозволяє обирати підприємства, чия діяльність є найбільш важливою для національної економіки у цілому. І нарешті наукове забезпечення охоплює подальше поглиблення досліджень щодо розвитку сфери послуг.

Найбільш складним та важливим елементом механізму є четвертий елемент, який передбачає вибір інструментів для реалізації цілей стимулювання. Для більшої наочності та спрощення викладення матеріалу представимо систему цілей та інструментів на рисунку 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок між цілями та інструментами механізму стимулювання розвитку сфери послуг в Україні.

Стимулювання зайнятості у сфері послуг має зосереджуватися на ключових напрямках: активізації підприємницької діяльності, заохоченні до створення нових робочих місць, до зростання розміру заробітної

плати, не збільшуючи собівартості послуг.

Активізація підприємницької діяльності потребує стабілізації політичної та економічної ситуації, покращення інвестиційного клімату. В Україні існує значна част-

ка тіньової економіки, тому необхідним є створення умов для «детінізації» бізнесу. Наприклад, надання додаткових кредитних ресурсів на пільгових умовах після офіційної реєстрації підприємства та скорочення бюрократичних перепон.

Іншим мотивуючим чинником є створення в Україні додаткових вільних сервісних економічних зон для освоєння національними виробниками сучасних видів послуг і методів їхнього надання. Це б сприяло залученню в цю сферу іноземних інвестицій, технологій і менеджменту, а також дозволило б скоротити розміри тіньового сектору.

Наступним напрямом є проведення тренінгів з підприємцями, навчальних семінарів та надання комплексних консультацій. Вважаємо доречним у виборі акцентів тренінгів зосередитися на особливостях ведення бізнесу в сфері послуг, на розробленні креативних ідей, написанні бізнес-плану та проведенні рекламної кампанії.

Для підвищення рівня оплати праці вважаємо найбільш дієвим скорочення податкового навантаження. Найбільш ефективним шляхом вирішення зазначених проблем вважаємо зменшення ставок єдиного соціального внеску (ЄСВ). Наприклад, зменшення ЄСВ на третину призведе до скорочення навантаження на ФЗП до 36,38 %. У такому випадку рівень зарплати може збільшитися на 18,12 %. Також необхідно застосувати адміністративно-правові інструменти, які передбачатимуть нормативне закріплення обов'язку підприємств спрямовувати вивільнені кошти на зростання рівня заробітної плати.

Додатковим стимулом до зростання зайнятості у сфері послуг може стати компенсація витрат на соціальні внески. Вважаємо за доцільне в існуючих нормативних актах, щодо надання компенсаційних пільгових програм для новостворених суб'єктів господарювання, а також для існуючих підприємств, які створюють нові робочі місця, виключити послуги розподільчого характеру та включити виробничі й соціальні.

Зростання зайнятості у сфері послуг автоматично спричинить зростання взаємопов'язаних з нею показників валової доданої вартості та експорту. Крім того, додатковим поштовхом для підвищення останніх слугуватиме активізація сукупних витрат домо-

господарств, що можливо досягти за допомогою інструментів державної політики та інструментів самих підприємств. Так, інструменти державної політики передбачають підвищення рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму до розмірів адекватних сучасному рівню цін та потребам населення; усунення надмірної диференціації в оплаті праці; гармонізацію структури сукупних витрат.

Підприємства в умовах економічного спаду та кризи мають концентруватися не на максимізації прибутку, а лише на покритті власних витрат та їх мінімізації, це дозволить не зупиняти діяльність та зберегти клієнтську базу. Що стосується стимулювання попиту, то потрібно активно використовувати практику диференційного ціноутворення на послуги, поширювати можливість оплати послуг у розстрочку та частинами, а також надання послуг у кредит. Для реалізації менш популярних послуг вважаємо за доцільне їх комплектувати додатковими бонусними пропозиціями, що дозволить зберегти доходи та робочі місця.

Вважаємо доречним налагоджувати взаємозв'язки між підприємствами послугової та виробничої сфери, через підписання договорів співробітництва та цільового спрямування робітників промисловості, сільського господарства на навчання, отримання медичної допомоги чи відпочинку.

Ці заходи приносять підприємствам довготривалий ефект, оскільки, вкладаючи кошти в освіту та здоров'я працівників, створюючи безпечні умови праці, фірми отримують у своє розпорядження більш кваліфіковану робочу силу, відкриваючи дошкільні заклади – вивільняють робочу силу для участі у виробництві, уводячи різні системи соціального захисту своїх працівників – утримують кваліфіковану робочу силу у межах власної підприємницької структури, тощо. Цілком зрозуміло, що все це – запорука більш високої конкурентоспроможності та більшої прибутковості в перспективі [11].

П'ятим елементом механізму стимулювання розвитку сфери послуг є контроль за застосуванням обраних інструментів, виявлення недоліків їх реалізації на практиці; порівняння прогностичних показників та фак-

тичних. Такий контроль можуть здійснювати різні комітети та відомства Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, зокрема Комітет з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики, Комітет з питань економічної політики, Комітет з питань податкової та митної політики, Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та

пенсійного забезпечення, Антимонопольний комітет України, тощо.

Шостий елемент передбачає удосконалення інструментів стимулювання у тому разі, якщо вони не матимуть практичного ефекту. Чітко структурований механізм стимулювання розвитку національної сфери послуг представлено на рис. 2.

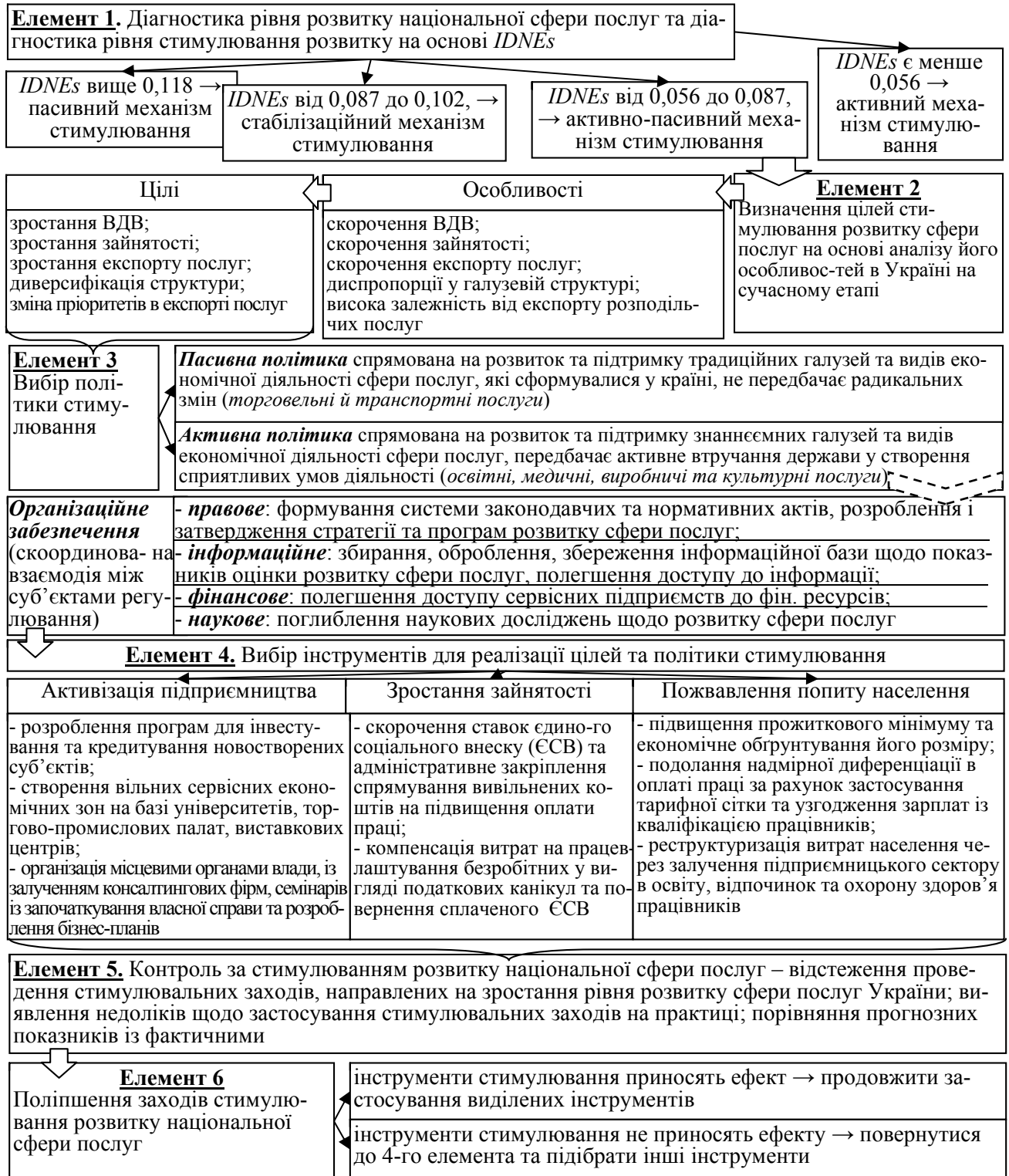

Рис. 2. Механізм стимулювання розвитку національної сфери послуг та його елементна структура.

Перевірити дієвість удосконаленого механізму стимулювання розвитку національної сфери послуг можна за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, побудувавши регресійні моделі, та на їх основі зробити прогноз на період до 5 років. Якщо у результаті прогнозу ключові показники (зайнятості, валової доданої вартості, і експорту послуг) зростатимуть, то запропонований механізм доцільно застосовувати на практиці. У подальшому наукові дослідження слід зосередити на проблемі перетворення кількісного зростання на якісні зрушення.

Висновки. Запропоновано механізм стимулювання розвитку національної сфери послуг, який враховує результати глибинного аналізу розвитку цієї сфери на основі розрахунку *IDNEs* та вплив на неї різноманітних чинників. Розкрито основні елементи зазначеного механізму, які дозволяють визначити необхідність проведення активно-пасивної політики стимулювання через поживлення підприємницької діяльності, підвищення рівня зайнятості у послугових галузях, які продукують інноваційні та знаннєсні послуги, та інтенсифікацію платоспроможного попиту населення. Удосконалений механізм дає змогу контролювати та поліпшувати виконання стимулювальних заходів, а також здійснити сценарне прогнозування динаміки зайнятості, валової доданої вартості та експорту послуг.

Література

1. Сахно Є. Ю. Державне регулювання сфери послуг / Є. Ю. Сахно, К. В. Лазовська // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – №1 (13). – С. 20–25.
2. Круглов М. П. Науково-методичні підходи до формування державної політики сталого розвитку регіонів / М. П. Круглов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.:

Державне управління. – 2014. – Т. 235, Вип. 223. – С. 50–55.

3. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / О. М. Чечель // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. – 2013. – № 2. – С. 103–111. – Режим доступу до статті : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2013_2_18.pdf.

4. Крамченко Р. А. Державне регулювання розвитку сфери послуг / Р. А. Крамченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.6. – С. 188–197.

5. Венгерська Н. С. Регіональна сервісна політика як необхідна умова розвитку сфери послуг / Н. С. Венгерська // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – № 2. – С. 142–152.

6. Євсєєва О. О. Особливості механізму регулювання розвитку сфери послуг України в умовах глобалізації / О. О. Євсєєва // Економічний простір: збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2014. – № 92. – С. 115–125.

7. Попельнюхов Р. В. Державне регулювання макроекономічної стабільності / Р. В. Попельнюхов // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2009. – № 2. – Режим доступу до статті : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=17>.

8. Шевченко Ю. О. Методологічні підходи до оцінки рівня розвитку сфери послуг країн світу / Ю. О. Шевченко // Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України»], (м. Ужгород, 07 березня 2014 р.). – Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2014. – С. 43–46.

9. Венгерська Н. С. Регулювання розвитку сфери послуг регіонів України : дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.05 / Н. С. Венгерська. – Запоріжжя, 2012. – 239 с.

10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. [Електронний ресурс] / Президент України Петро Порошенко : Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

11. Пилипенко Ю. І. Соціально-відповідальна поведінка бізнесу: сутність та умови формування в Україні / Ю. І. Пилипенко, Г. М. Пилипенко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2014. – № 4. – С. 28–35.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Ю. А. Кусакова, к. э. н., А. С. Самило, ГВУЗ «Запорожский национальный университет»

В статье исследуются особенности разработки и построения механизма стимулирования развития сферы услуг в условиях глобализации. Предложено усовершенствовать указанный механизм с учетом величины индекса развития сферы услуг в национальной экономике (IDNEs). В отличие от других указанных механизм имеет четкую элементную структуру, учитывает уровень развития сферы услуг, нацеливается на активизацию предпринимательской деятельности, рост занятости, оживление спроса населения на услуги, позволяет кон-

тролировать и улучшать поддержку развития сервисных областей и видов экономической деятельности в национальной экономике.

Ключевые слова: услуга, сфера услуг, механизм стимулирования, развитие сферы услуг, знание-ёмкие отрасли, национальная экономика, глобализация.

IMPROVEMENT OF THE STIMULATION MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF SERVICES IN THE NATIONAL ECONOMY IN GLOBALIZATION

Yu. A. Kusakova, Ph. D (Econ.), A. S. Samilo, SHEI «Zaporizhzhya National University»

The features of developing and constructing a mechanism of service sector stimulation in the context of globalization are examined. The improvement of this mechanism is proposed, taking into account the value of the general index of national service sector development (IDNEs). In contrast with others, this mechanism has a clear elemental structure that takes into account the level of services sphere development, directed to intensify the entrepreneurial activity, employment growth, the recovery in household demand for services, allows to monitor and improve support for the development of service sector and service economic activities in the national economy.

Keywords: service, service sector, stimulation mechanism, services development, knowledge-intensive industries, national economy, globalization.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Прушківською Е. В. Надійшла до редакції 04.04.16.